

Themis: actief deelnemen in de samenleving

IDEAL: Integrating Disadvantaged Ethnicities through Adult Learning

Het Themis / IDEAL Handboek

Maart 2017 (eerste editie)*

*vertaling van het Engelstalige handboek (v.2013/2016)

waar mogelijk is de tekst - zonder verlies van betekenis - iets ingekort

waar nodig is de tekst aangevuld met relevante informatie voor de NL praktijk

Lifelong Learning Programme

1

Inhoud

Introductie	3
1. Methodologie	4
1.1. Doelen	4
1.2. Visie	5
1.3. Doelgroepen	5
1.4. Onderzoek	6
1.5. Uitkomsten	7
1.6. Ontwerpprincipes	8
2. Voorwaarden/implementatie	10
2.1. Een Themisgroep starten	10
2.2. Kenmerken van de begeleider	10
2.3 Training en supervisie	13
3. Materialen	16
3.1. Semi-gestructureerd curriculum	16
3.2. Modules	17
3.3. Materialen	17
3.4. Het belang van evaluatie	17
3.5. Onderzoek	18
3.6. Vervolg	19
Ontwikkeling van Themis en dankbetuiging	20

Themis is een geregistreerd handelsmerk door *Vantrood Educational Services* (www.vantrood.nl), Nederland
IDEAL is the international version of *Themis*
www.themis-participatie.nl (in NL) / www.ideal-participation.eu (in EN)

Redacteuren van deze editie (Maart 2017):
Rogier van 't Rood, PhD; Christa Nieuwboer, PhD

Introductie

IDEAL Integrating Disadvantaged Ethnicities through Adult Learning was een *Grundtvig* project in het EU's *Lifelong Learning Programme* (LLP) van 2011-2013. ¹ IDEAL werd deels gesubsidieerd door de EACEA (*Education, Audiovisual and Culture Executive Agency*). IDEAL is gebaseerd op de participatief-pedagogische methode Themis. Het Engelstalige *Handbook* is één van de resultaten van het IDEAL-project.

Nu is ook de Nederlandse versie gratis beschikbaar.

Het Themis-IDEAL Handboek beschrijft gedetailleerd het belang, de achtergrond en de methodologie van Themis; de implementatievoorwaarden, kenmerken van de doelgroepen, en kansen en beperkingen van de benadering. Het gaat in op de behoeften en aanbevelingen om de methode toe te passen in volwassenenonderwijs voor de doelgroepen in Europa, zodat het aangepast kan worden aan lokale omstandigheden en context. Het handboek biedt bovendien nuttige voorbeelden van situaties in de bijeenkomsten. Daarnaast worden de noodzakelijke competenties en attitudes van de Themis-begeleiders beschreven. Voorts zijn er voortgangs-/onderzoeksinstrumenten beschreven: zowel wat betreft taalverwerving als ook op het gebied van participatie, zodat baseline onderzoek en monitoring mogelijk is. Tenslotte bevat het handboek adviezen over aanvullende en vervolg-activiteiten. De Handboeken zijn gratis te downloaden:

Engelse versie: Themis-IDEAL Handbook: www.ideal-participation.eu

Nederlandse versie: Themis-IDEAL Handboek: www.themis-participatie.nl

Themis is de methodiek die als fundament onder het door de EU gesteunde IDEAL-project lag. Voor de herkenbaarheid is IDEAL als naam voor internationaal gebruik gehandhaafd. De kern van Themis is de participatieve begeleiding van de doelgroep in de moedertaal, door hoger opgeleide rolmodellen met een gelijksoortige achtergrond, voor achtergestelde niet-westerse vrouwelijke migranten.

Themis is op meerdere doelgroepen (bijv. mannen, autochtonen) van toepassing, mits de begeleider een rolmodel is voor de leergroep en participatief werkt. In dit handboek wordt nader toegelicht wat dit behelst.

Het Handboek is verdeeld in drie hoofdstukken: 1) methodologie; 2) voorwaarden; 3) materialen. Verdere achtergrondinformatie wordt gegeven in de bijlagen.

¹ See p. 41 Development of IDEAL and acknowledgements.

1. Methodologie

1.1. Doelen

De doelen van Themis zijn empowerment en participatie van achtergestelde inwoners die weinig of geen onderwijservaring hebben. De focus lag, maar is principieel niet beperkt tot, niet-westerse vrouwen met een migratie-achtergrond. Veel migranten van niet-westerse afkomst participeren niet volledig in de EU-landen waarin zij wonen, en dat geldt vooral voor vrouwen zonder opleiding. Velen van hen lijden onder een laag gevoel van zelfwaarde, weinig zelfvertrouwen en diverse psychosomatische klachten, waardoor zij belemmerd worden in hun participatie in de samenleving en hun burgerschap.

De docent of begeleider die deze doelgroep treft staat voor methodologische uitdagingen. Dit zijn volwassenen, die geen ervaring hebben met formeel onderwijs, die laaggeletterd zijn en daardoor moeite hebben om kennis te memoriseren, maar die wel uitgebreid gebruik maken van mondelinge en visuele geheugentechnieken. Zij hebben andere pedagogische behoeften dan lerenden met een begeleide opleidingsachtergrond. De Themismethode biedt hen de noodzakelijke kennis, houdingen en competenties om een zelfredzame burger te worden in een Europees land.

Doelen van participatieniveaus zijn:

participatieniveau P0

	vooral thuis zijn;
	een huisarts raadplegen met tolk (of tolkend familielid);
	boodschappen in de nabije omgeving doen;
	geen vrijetijdsactiviteiten ondernemen zoals sport of uitgaan;
	hulp vragen bij het gebruik maken van regelingen zoals uitkering/gemeente;
	plekken en bekenden opzoeken in de eigen directe omgeving.

participatieniveau P1

	de school bezoeken en een gesprek met de leerkracht voeren;
	een huisarts raadplegen zonder tolk (of tolkend familielid);
	zelfstandig deelnemen aan het openbaar vervoer;
	vrijetijdsactiviteiten ondernemen zoals sport of uitgaan;
	gebruik maken van openbare faciliteiten zoals bibliotheek, museum, gemeenteloket;
	andere plekken bezoeken dan de eigen directe omgeving.

participatieniveau P2

	zorgen voor een ander, mantelzorg of een verzorgende activiteit in de buurt;
	betrokken zijn bij buurtwerk, een buurtfeest of evenement;
	stage lopen of vrijwilligerswerk doen bij een school, gezondheidscentrum, sportclub, museum, winkel, verpleeghuis, cultureel centrum;

participatieniveau P3

	in de zaak van een familielid of vrienden helpen;
	een betaalde (part time) baan;
	een zaakje beginnen;

Themis richt zich op de participatieniveaus 1 en 2 als een voorwaarde om zich te ontwikkelen naar niveau 3. Op deze manier biedt Themis een leerproces voor niet-opgeleide deelnemers, die uitvallen of vastlopen in taalonderwijs of andere (werkgerichte) opleidingen.

1.2. Visie

Analfabeten en mensen zonder opleiding leven vaak (en in toenemende mate) aan de rand van de samenleving, naarmate deze verder moderniseert. Zij moeten al hun kracht en vindingrijkheid inzetten om te overleven in een omgeving, waarin zij geen invloed van betekenis lijken te hebben. Deze vindingrijkheid is soms verbazingwekkend effectief, maar zij houdt de bestaande machtsverhoudingen in stand en is daarom niet meer dan een schijnbare aanpassing. Zij bezitten niet de macht, het inzicht en de kennis (en de middelen en vaardigheden om hiermee om te gaan) om passend te anticiperen op wat de snel veranderende wereld van hen vraagt: anticipatie, die ertoe zou leiden om een verandering teweeg te brengen, een verschuiving in macht en invloed. Niet zelden zijn zij niet assertief genoeg, of hebben zij niet het vermogen om zich verbaal te verdedigen of te onderhandelen over hun belangen. Het is van belang dat hun omgeving zich verbindt met de belevingswereld van álle burgers. Zo lang hen niet de hand wordt gereikt, zullen zij in de marge van hun samenleving blijven. Gemarginaliseerd, een sociologisch concept dat al enkele tientallen jaren gangbaar is en nog altijd nuttig is om de machtspositie van groepen in de maatschappij te beschrijven.

1.3. Doelgroepen

Eén van de belangrijkste uitgangspunten van Themis is, dat homogene leergroepen gevormd worden. Eigenlijk is er maar één criterium voor deelname: het lage opleidingsniveau van de deelnemers. Themis is niet beperkt tot migranten of specifieke afkomst. Maar in een leergroep zijn de identificatie met elkaar en met de begeleider van essentieel belang: dat vormt de veiligheid van de leeromgeving. Daarom worden deelnemers met gelijke kenmerken (zoals cultuur en taal) verzameld in de leergroepen. Ook zijn de groepen gender-specifiek. Het werken met gemengde groepen (bijv. mannen en vrouwen samen) is ineffectief gebleken, aangezien de vertrouwelijkheid om zich uit te spreken dan ontbreekt.

In het internationale, geëvalueerde, project IDEAL (2011-2013) werden de volgende kenmerken van de vrouwen met een niet-westerse migratie-achtergrond opgetekend:

1. Geen of nauwelijks basis-educatie (laag opleidingsniveau, geen of alleen basisonderwijs doorlopen, analfabeten, functioneel analfabeten en laaggeletterden)
2. Beperkte kennis en begrip over westerse samenlevingen
3. Geen of geringe taalbeheersing in de taal van het ontvangende land (doeltaal, ook wel L2 genoemd)

4. De ervaring dat hun kennis en levenservaring niet worden gewaardeerd en niet passen in de ontvangende samenleving
5. Negatief zelfbeeld en weinig zelfvertrouwen
6. Beperkte communicatievaardigheden en sociale vaardigheden
7. Last van lichamelijke, geestelijke of psychosomatische klachten, wat vaak leidt tot een overtuiging van 'ziekte-identiteit', die andere mogelijke zelfbeelden overschaduw
8. Gering begrip van gender-gelijkheid, en een beperkt inzicht in de wijze waarop het opvoeden van volgende generaties een rol speelt in een gelijkwaardige samenleving
9. Gering begrip van hun rol en hun inspraak in eigen en maatschappelijke context
10. Sociale problemen in het gezin en de familie
11. Levenservaringen waaruit stagnatie en mislukking voortkomen, en de overtuiging dat verandering onmogelijk is.

Veel deelnemers hebben eerder deelgenomen aan interventies, programma's of taalcursussen zonder noemenswaardige resultaten, waardoor het gevoel van falen versterkt is. Eén of meerdere van de bovengenoemde kenmerken belemmeren participatie en deelname aan de samenleving.

1.4. Onderzoek

Uitkomsten van onderzoek wijzen erop dat deelnemers van Themis beduidende vooruitgang boeken op het gebied van:

- taalbeheersing
- zelfvertrouwen en zelfbeeld
- communicatievaardigheden
- participatie

Deze resultaten worden gerapporteerd door de deelnemers en hun begeleiders. Vanaf begin 2017 wordt een combinatie van vragenlijsten (kwantitatieve voor- en nameting) en narratieven (kwalitatieve analyse) gebruikt om de interventie te evalueren.

De resultaten vormen de noodzakelijke basis om het leven meer ter hand te nemen en hulpbronnen aan te boren (= empowerment), en dat wordt duidelijk op de participatieladder. Daarop stijgen de deelnemers namelijk een niveau, alsook op taalbeheersing (een voorwaarde voor participatie). Desalniettemin waren er verschillen in de drie deelnemende landen, die vooral toegeschreven kunnen worden aan de verschillende implementatie-vormen en voorwaarden. In dit handboek zijn daarom de meest optimale condities beschreven.

➤ [Click to read \(onderzoeksartikel, open access\):](#)

Learning Language that matters. A pedagogical method to support migrant mothers without formal education experience in their social integration in Western countries.

1.5. Uitkomsten

Gender sensitiviteit & gelijkwaardigheid, empowerment

Het bewustworden van je rol als vrouw en het streven naar gelijkwaardigheid van vrouwen is de kern van Themis (indien toegepast in vrouwengroepen; in mannengroepen is bewustwording van rollen en machtspositie net zo goed een kernthema). Vooral Module 4 draagt bij aan de bewustwording van de deelnemers dat zij het recht hebben om voor zichzelf en hun behoeften op te komen. In het begin lieten de deelnemers zien dat zij hierin weinig inzicht hadden en dat zij niet wisten hoe zij hun tradities en gewoontes zouden moeten aanpassen om bij te dragen aan gelijkwaardigheid. Zij konden niet onder woorden brengen hoe belangrijk hun rol kon zijn en wat hun hulpbronnen in de samenleving zijn. Door middel van rollenspellen werden zij getraind in effectieve communicatie. De inhoud van deze rollenspellen zijn vooral afkomstig uit emancipatieprogramma's uit de jaren 70 van de vorige eeuw. De resultaten ervan zijn erg bijzonder, de impact op het zelfvertrouwen enorm. Door effectieve communicatie vertellen de deelnemers dat er thuis meer rust/'vrede' is, ze ervaren meer gemoedsrust en minder psychosomatische klachten. Daarnaast draagt ook Module 5 over opvoeden bij aan de gelijke behandeling van jongens en meisjes.

Gezondheidsvaardigheden

Module 3 is ontwikkeld om de deelnemers bewust te maken van hun lichaam en hoe dat functioneert – en wat de oorzaak is van fysieke klachten. Een ander belangrijk onderdeel is het leren communiceren met de (huis-)arts. Deze module wordt erg door de deelnemers gewaardeerd. Het leren van de taal ging bijna automatisch omdat het zo contextrijk was: het benoemen van lichaamsdelen en klachten. Door rollenspellen konden de deelnemers goed oefenen met het gesprek met de (huis-)arts.

Opvoeden

De Nederlandse versie van de opvoedmodule (Module 5) leverde veel resultaat op. Deelnemers gaven aan dat zij thuis beter georganiseerd waren, meer *quality time* doorbrachten met hun kinderen, minder fysieke straffen toepasten en positievere opvoedtechnieken inzetten. Bovendien begrepen zij de verschillende ontwikkelingsfasen van de kinderen beter, waardoor ze beter konden invoelen wat een kind beleeft en doet. De deelnemers beschreven dat het hen opluchtten om ervaringen te kunnen delen en te ervaren dat zij niet alleen stonden met hun gedachten en dagelijkse ervaringen van plezier en spanningen met hun kinderen. Ze voelden zich bemoedigd en hielpen elkaar met suggesties en steun.

Participatie

Bij de voormeting gaven de deelnemers aan dat zij het contact met leerkrachten en westerse burgers in winkels of op straat meden. Geen van de deelnemende vrouwen had werk, en zij hadden nauwelijks een opleiding genoten – meestal niet eens basisonderwijs. Na de cursus vertelden de deelnemers dat zij meer contact hebben met de school van hun kinderen. Voorheen moesten ze meestal iemand meenemen om te tolken (bijv. echtgenoot, dochter of schoonzus). Verder rapporteerden de deelnemers ook dat zij goede contacten konden leggen met de autochtone bevolking. Sommige deelnemers wilden na de cursus doorgaan met onderwijs op een hoger niveau. Alle deelnemers konden na de cursus zelfstandig gebruik maken van het openbaar vervoer en openbare faciliteiten bezoeken, zoals de bibliotheek.

Taalvaardigheid

Alle deelnemers streefden naar een betere beheersing van de doeltaal (de taal in het land, waarin zij nu wonen). Ze waren erg gemotiveerd om de taal die ze leerden te oefenen in hun alledaagse leven en om te oefenen in de groep. De meeste deelnemers bereikten een hoger taalniveau (CEFR-niveaus), bijv. van 0 naar A1 of van A1 naar A2.

Lees hier meer over de resultaten in Zweden en Nederland:

[↗ Click to read \(research article, open access\):](#)

Learning Language that matters. A pedagogical method to support migrant mothers without formal education experience in their social integration in Western countries

1.6. Ontwerpprincipes

Op basis van de ervaringen met Themisgroepen sinds 2001 zijn de volgende principes geïdentificeerd die het leren het meest effectief maken:

Algemene principes

- ✓ Dubbel-context-leren. Neem de ervaringen en de perspectieven van de lerenden als startpunt en de context van participatie in het ontvangende land als doel.
- ✓ Relevant leren. Neem dagelijkse ervaringen en behoeften als het startpunt om van daaruit een curriculum op te bouwen.
- ✓ Leren van verschillende perspectieven. Werk met de verschillende ervaringen en kennis binnen de eigen groep, daag uit om een ander perspectief in te nemen, werk met 'maatjes', nodig experts uit (zoals een huisarts of een leerkracht) en onderneem excursies om het blikveld van de deelnemers te verruimen.
- ✓ Vrijwillige deelname. Deelnemers worden uitgenodigd om met elkaar in gesprek te gaan en te vertellen over hun levenservaringen en problemen. De begeleider structureert en plant de bijeenkomsten, zodat de doelen van de groep vastgesteld worden, en haalbaar en gemeten worden.

Specifieke principes

1. Mapping/in kaart brengen. Aan het begin van de cursus en na elke module worden de deelnemers uitgenodigd om de onderwerpen in te brengen die het meest prangend en stresserend zijn.
2. Rolmodel begeleider. Een begeleider met een soortgelijke achtergrond toont haalbare alternatieven voor nieuwe perceptie en veranderingen in gedrag en fungeert als een 'broker'.
3. Homogene groepen. Het vormen van een groep lerenden met vergelijkbare achtergronden is gunstiger. De deelnemers voelen zich vrijer om te experimenteren en veranderingen te accepteren in de veiligheid van de zone van naaste ontwikkeling (Vygotsky, 1968).
4. Multi-zintuiglijk, semi-gestructureerd curriculum. Door gebruik te maken van allerlei creatieve en speelse didactische hulpmiddelen, is het leerproces leuk en leidt dit tot vele succeservaringen en aanmoediging.
5. Op de moedertaal gebaseerde tweetalige benadering. Deelnemers worden gestimuleerd om zich daadwerkelijk uit te drukken in hun eigen taal (L1). Tegelijkertijd worden ze voortdurend uitgedaagd om meer te leren over de nieuwe doeltaal (L2) op een functionele wijze, vooral door te luisteren en te spreken

➤ **Click to read (position paper, open access):**

Hoe leren volwassen migranten leven in een nieuw land? Position paper.

2. Voorwaarden/implementatie

2.1. Een Themisgroep starten

De aanbevolen tijdsinvestering voor de Themis-modules 1-5 is ongeveer 3 dagdelen per week á 3 uur gedurende 1 jaar. Dat betekent gemiddeld 300-350 contacturen.

➤ **Click to read (checklist, open access):**

<http://ideal-participation.eu/themis/site/wp-content/uploads/2016/10/Checklist-uitvoering-Themis.pdf>

2.2. Kenmerken van de begeleider

Taalvaardigheid

Het vloeiend beheersen van twee talen is, uiteraard, één van de belangrijkste kwalificaties voor een tweetalige begeleider. De taalvaardigheid in de moedertaal van de deelnemers (L1) zou daarbij vrijwel gelijk moeten zijn aan een het niveau van een geboren spreker, omdat hiermee veel kan worden uitgedrukt aan nuances en bedoelingen, gevoelens en reflecties. Alleen functioneel taalgebruik is hierbij niet voldoende.

De tweetalige begeleider kan moeiteloos schakelen tussen de twee ‘codes’ en kan complexe onderwerpen op een eenvoudige manier verwoorden, en op die manier gemakkelijk op- en afschalen tussen formele woorden en spreektaal.

Sensitiviteit voor nuances en betekenissen, en cultureel sensitief gebruik van woorden

Tweetaligheid impliceert ook dat de begeleider sensitief is voor (soms verborgen) connotaties van bepaalde woorden in verschillende talen. Een voorbeeld is het woord “kritiek”, dat zowel positief als negatief kan worden opgevat (meestal met de nadruk op negatief in het alledaags gebruik). Als een begrip niet naar behoren kan worden vertaald moet de begeleider in staat zijn het te omschrijven en nuances/verschillen te benoemen.

Bedoeling van L1 en L2 in onderwijscontexten

Zoals eerder vermeld hangt de keuze om in de moedertaal (L1) of de doeltaal (L2) te spreken af van de bedoeling van elke activiteit in de groep. Als het gaat om bewustwording of het uitwisselen van levenservaringen, dan moet L1 gebruikt worden; maar bij communicatie-oefeningen moet L2 toegepast worden – instructies, grammaticale uitleg en verduidelijking kan allemaal wel weer in L1.

Kennis delen over de ontvangende maatschappij kan in L1. Rollenspellen kunnen gedaan worden in L1 als het gaat om het aanleren van sociale vaardigheden, maar in L2 als het gaat om communicatie met autochtonen. E.e.a. hangt af van de leerdoelen van de bijeenkomst, het niveau van de deelnemers en de complexiteit van het onderwerp.

Een voorbeeld: als het doel van de rollenspellen is om een situatie goed aan te kunnen (bijv. bezoek aan dokter, werkgever, sociaal werker, school), dan wordt er geoefend in L2. Maar als het gaat om assertiviteit en relatievaardigheden in de eigen gezinscontext, dan is het logisch om L1 te gebruiken.

Bepalen welke taal gekozen moet worden vereist van de begeleider dat hij/zij zich bewust is van de verschillende doelen van de Themis-oefeningen. De uitgewerkte dagprogramma's geven hiervoor duidelijke aanwijzingen en suggesties.

Houding en competenties

Een participatieve benadering is empathisch leerlinggestuurd. Bij elk gesprek en elke uitwisseling staan de verschillende gezichtspunten van de lerenden centraal: hun kennis, ervaringen, motivaties, waarden en houdingen (hun mentale denkkader). Als het nodig is voegt de begeleider hier stap voor stap kennis aan toe en daagt de deelnemers uit om hun gezichtspunten of meningen te heroverwegen. Door dit reflectieproces ontstaat bewustzijn over de rollen, rechten en verantwoordelijkheden van de lerenden: dit is het begin van empowerment. In andere woorden: het niet de (doel-)kennis is het startpunt (=instructief of evt. interactief leren), maar het bestaande referentiekader van de lerenden (= participatief leren).

In participatieve programma's is het van het grootste belang dat alle begeleiders en staf de volgende eigenschappen hebben geïnternaliseerd, zodat zij rolmodellen kunnen zijn. Dat is extra belangrijk in een programma dat gelijkwaardigheid en veiligheid voorstaat, zoals Themis.

De begeleider heeft een onderzoekende houding, en is goed in staat tot kritische zelfreflectie. Dat maakt het mogelijk om het denken van de deelnemers te stimuleren zonder gehinderd te worden door persoonlijke vooroordelen, irrationele loyaliteiten, trauma's, valkuilen, angsten of irritaties.

De begeleider zorgt voor zelfreflectie over de eigen positie, kwaliteiten, problemen, behoeften, en kansen – bij zichzelf en de deelnemers. Daarbij observeert de begeleider zorgvuldig, en geeft hij/zij iedereen de kans om zich uit te drukken.

Daarnaast is het belangrijk om niet te pushen: de deelnemers bepalen tempo en inhoud van wat zij willen vertellen en hoe. De begeleider moet geen suggestieve vragen stellen of sturend zijn, omdat dat de deelnemer minder assertief zou maken – het zou de kans om eigen woorden en expressie voor gedachten en meningen te vinden weghalen. De begeleiders moeten alle antwoorden en uitdrukkingen van de deelnemers altijd serieus nemen, ook al zijn zij het er zelf niet mee eens. De begeleiders zijn verantwoordelijk voor een proces van bewustwording, ontwikkeling en educatie. De deelnemers hebben hun eigen waarheid en realiteit, een waarheid die gewaardeerd wordt zonder waarde-oordeel en gewaardeerd om wat ze is. Zonder deze waardering zal de deelnemer stilvallen. Zij moeten nooit het gevoel krijgen afgewezen te worden en altijd met vertrouwen en respect behandeld worden.

De participatief-pedagogische benadering heeft als doel om het gevoel van zelfwaarde, zelfvertrouwen en zelfbeeld (realistisch en positief) te stimuleren; op die manier draagt het leren bij aan individuele empowerment en het vermogen om het leven en de toekomst zelf ter hand te nemen. Ook schept deze benadering een leeromgeving die respectvol is voor individuele kenmerken en culturele verschillen. Begeleiders zorgen voor de juiste ondersteuning van de deelnemers en zijn/haar individuele behoeften en mogelijkheden. Het is belangrijk om de grenzen van de methodiek ook te beseffen: deelnemers met psychiatrische problematiek kunnen niet volledig in een groep participeren.

Vanuit dit oogpunt moet de begeleider vrij zijn van vooroordelen als het gaat om gender, en van loyaliteiten wat betreft etniciteit, klasse, nationaliteit, ras of geloofsovertuiging. Vooroordelen en andere irrationele denkbeelden leiden tot uitsluiting: mensen die anders zijn worden dan met minder respect behandeld. De begeleider van Themis staat voor de uitdaging om inclusie te bevorderen en soms te bevechten: alle mensen, ongeacht hun sekse, ras of achtergrond, moeten gelijk behandeld worden. Het is de uitdaging om niet naar anderen te kijken met een beeld van *toegeschreven* kwaliteiten, maar elk individu te waarderen om individueel *bereikte* kwaliteiten. Alleen dan kan het proces naar empowerment goed tot zijn recht komen en begeleid worden.

Samenvattend is het voor een effectieve Themis-begeleider belangrijk om tweetalig te zijn, goede communicatievaardigheden te hebben, in staat te zijn tot kritische zelfreflectie, en goede analytische vaardigheden te hebben om de processen in de groep te duiden en hiernaar te handelen. Daarom is een hbo-opleiding gewenst, en enkele jaren werkervaring in lesgeven, trainen of begeleiden. Idealiter hebben zij dezelfde culturele achtergrond als de groep deelnemers. Daardoor worden zij een perfect rolmodel.

De culturele achtergrond van de doelgroep

Als je een tweetalige begeleider bent, deel je vaak de achtergrondkenmerken van de deelnemers (bijv. op geografisch, linguïstisch, etnisch gebied etc.). Dat heeft vele voordelen. Impliciet en expliciet zullen de deelnemers ervaren dat de begeleider hen begrijpt en dat zij de begeleider begrijpen, niet alleen omdat zij dezelfde taal spreken, maar ook omdat verwijzingen naar gewoontes en tradities, levensverhalen en ervaringen veel beter begrepen worden. Het is een groot voordeel als de begeleider een rolmodel is.

De begeleider begrijpt connotaties en implicaties die verbonden zijn aan bepaalde begrippen. Hierdoor hoeven zowel begeleider als de deelnemers veel minder aan elkaar uit te leggen.

Tegelijkertijd kunnen hier valkuilen in zitten. De begeleider kan deel uitmaken van een bepaalde cultureel bepaalde hiërarchie (jonger-ouder / vrouw-man / clans, volken, klasse) – en dit kan botsen met de rol van het begeleiden van een groep of het deelnemen aan een groep. De begeleider kan ook te maken krijgen met roddel, sociale of economische problemen en andere omstandigheden die kunnen drukken op de professionele rol. De begeleider moet zich bewust zijn van deze factoren om ze expliciet aan de orde te kunnen stellen. Daarnaast is het belangrijk dat er geen deelnemers in de groep zijn met een nauwe familieband met de begeleider.

In sommige gevallen – bijvoorbeeld als de begeleider over traumatische of verwarrende ervaringen oproept (denk aan oorlog, vlucht, marteling of gewelddadige dood van familieleden of vrienden), kan dit pijnlijk en overrompelend zijn; dit kan bijvoorbeeld ook gebeuren tijdens een geleide fantasie of een groepsdiscussie of een ontspanningsoefening. De begeleider moet zich dit bewust zijn en zich ook bewust zijn van eigen traumatische ervaringen. Bij voorkeur wordt dit al besproken bij het in dienst nemen van een begeleider. Bij onverwerkte trauma's is het beter deze beroepskracht niet te selecteren.

Eerder werd al aangegeven dat het belangrijk is dat de begeleider dezelfde (moeder-)taal spreekt als de deelnemers – vanwege alle nuances en betekenissen. Hierbij moet ook gelet worden op verschillende taalgroepen (sociolecten of dialecten). Bijv. het Arabisch wordt in een breed geografisch gebied gesproken, maar kent allerlei regionale, nationale en sociale variaties. Als een begeleider een meer academisch Arabisch spreekt, kan het dat niet alle deelnemers zich hierin

herkennen – of sterker: dat dit verschillen in klasse, onderwijsniveau en geografische afkomst juist benadrukt.

Al met al is het dus belangrijk dat de begeleider in staat is tot een kritische zelfreflectie en een stap terug kan nemen als het gaat om de invloed die uitgaat van linguïstische, sociale en andere kenmerken.

2.3 Training en supervisie

Het is essentieel dat de begeleiders de participatieve benadering goed leren kennen, de tweetalige benadering goed kunnen toepassen en dat zij zich kunnen vinden in het uitvoeren van deze integrale benadering. Nieuwe begeleiders worden daarom getraind en krijgen supervisie (“on the job”).

Themis biedt dan ook trainingen en (online) coaching: hierin worden de uitvoeringsvoorwaarden besproken en geoefend en ervaringen worden gedeeld en uitdagingen uitgesproken. Bij meer beroepskrachten wordt ook (online of face-to-face) intervisie geregeld.

De begeleider vult iedere week online een evaluatieformulier in. Het formulier vormt de basis voor supervisie. De evaluaties helpen de begeleider ook om te reflecteren, en zich verantwoordelijk te voelen voor hun rol in het proces. Het is belangrijk om samen in een veilige setting twijfels en belemmeringen te kunnen bespreken, zonder negatieve gevolgen.

De weekevaluaties spelen overigens ook een rol in het onderzoek naar de voortgang van de deelnemers.

[↗ Click to read \(Trainingen - informatie\):](#)

Themis Train de trainer.

Tijdens de supervisiebijeenkomsten kan de Empowerment-driehoek worden ingezet als instrument voor zelfevaluatie, zodat de volgende vragen gesteld worden:

- wat deed ik (activiteiten)
- waarom deed ik het (doelen)
- hoe voerde ik het uit (middelen/werkvormen/begeleiding)
- hoe succesvol was het (evaluatie/toetsing)

Wat ging goed, waar kwam ik uitdagingen tegen – hoe kwam dat en hoe kan ik een verschil maken?

[↗ Click to read \(The Empowerment Triangle, open access\):](#)

Empowerment. Een definitie, een indicator en een model.

2.4. Tweetalige aanpak

De moedertaal-benadering geeft de deelnemer de gelegenheid om zich volledig, volwassen en genuanceerd uit te spreken. Hij/zij hoeft zich niet onzeker of klein te voelen of het gevoel te hebben dat hij/zij zich niet kan uiten (in een vreemde taal) en is ook niet afhankelijk van een tolk.

Het is onmogelijk om aan bewustwording te werken in een taal die je niet beheerst. Daarom is de tweetalige aanpak van Themis zo belangrijk: hieraan kunnen ook deelnemers meedoen met een

zwakke tweede-taal-beheersing. Juist deze groepen hebben de Themis-benadering zo hard nodig. Alleen in hun eigen taal kunnen de deelnemers bewuste keuzes maken en eigenaarschap hebben over het leerproces.

De participatieve benadering verschilt dan ook fundamenteel van een traditionele, instructieve benadering van leren. In de participatieve benadering worden alle zintuigen en mogelijkheden ingezet (cognitief, visueel, auditief, kinesthetisch en communicatief); daardoor wordt alle leercapaciteit geactiveerd, bij elk type lerende.

De Themisbenadering komt voort uit ervaringen met volwasseneneducatie in ontwikkelingslanden. Er worden leertechnieken en geheugentechnieken ingezet die passen bij de deelnemers die nauwelijks onderwijservaring hebben. Daardoor wordt aan de leerbehoefte en de mogelijkheden van de doelgroep voldaan. De begeleider schuift als het ware heen en weer op de schaal van geletterdheid, van instructietaal naar doeltaal en terug, terwijl de inhoud van de modules wordt behandeld.

De resultaten tonen aan dat ook deelnemers die geen onderwijservaring hebben vooruitgang boeken en zichzelf voor het eerst herdefiniëren als lerenden: ik kan wèl leren! Deze succeservaringen geeft een krachtige impuls aan hun motivatie en bemoedigt hen ook om andere veranderingen na te streven.

Het is essentieel om het mentale denkkader van de deelnemers als uitgangspunt te nemen en een veilige en uitdagende leeromgeving te creëren. De deelnemers worden uitgenodigd om, door vragen, gesprekken, rollenspellen, spelletjes etc., te reflecteren op haar eigen kennis, waarden, normen en overtuigingen – en om actief deel te gaan nemen aan de samenleving.

De Themismethode is dan ook gebaseerd op veiligheid en vertrouwen, die nodig zijn als gevoelige onderwerpen worden besproken.

Een beperkte mate van onderwijservaring is een kenmerk van de Themis-deelnemers. Maar dit kan nog betekenen dat er in de groep uiteenlopende niveaus te vinden zijn.

Wanneer een deelnemer enkele jaren formeel onderwijs heeft genoten heeft deze een andere uitgangspositie dan iemand die volledig analfabeet is. De eerste heeft een begrip van de symbolische functie van het geschreven woord, begrijpt de basisstrategieën van 'coderen en decoderen', en heeft leerstrategieën ontwikkeld. Ook is er veelal wat aandacht besteed aan andere leerdoelen, zoals sociale omgang, kennis over de wereld, grove en fijne motoriek en individuele vorming.

Deelnemers zonder enige onderwijservaring missen deze basiservaring van leren. Toch hebben zij, om zich staande te houden, strategieën ontwikkeld om dingen te onthouden (meestal visueel en auditief). Voor hen is het belangrijk dat zij kunnen luisteren naar anderen, naar de begeleider als rolmodel, naar instructies; en dat zij lijstjes horen of zien die zij kunnen onthouden. Lezen en schrijven zijn geen absolute voorwaarden om kennis te onthouden.

**➤ Click to read (Orale tradities, Wikipedia):
Meer informatie over orale tradities/culturen.**

Voor begeleiders kan het soms moeilijk zijn om zich voor te stellen dat analfabete deelnemers het lezen en schrijven niet eens missen. Een parallel met hoe kleine kinderen leren helpt hierbij. Kinderen leren een heleboel vóórdat ze leren lezen en schrijven. Dat proces gaat verder als er geen

geschreven taal beschikbaar is. Schrijven is, zo beschouwd, eigenlijk een relatief jonge uitvinding in de geschiedenis van de mensheid.

Dat betekent niet dat geletterdheid niet belangrijk zou zijn. Het leven in een westerse samenleving is vrijwel onmogelijk zonder lees- en schrijfvaardigheden; daarom is het belangrijk om in elk geval ons Latijnse schrift te kunnen begrijpen. Onderwijs is macht en geeft invloed, maar onderwijs hoeft niet te betekenen dat er volledige geletterdheid bereikt moet worden. Themis richt zich op groepen waarbij mondelinge geletterdheid waarschijnlijk het hoogst haalbare is.

Stel je als begeleider voor dat je de volumeknop van een cd-speler harder en zachter zet. Zo zou je de doeltaal ook moeten gebruiken. Voor analfabeten is het een dubbele uitdaging om èn de taal te begrijpen èn over de inhoud na te denken.

Themis gebruikt de moedertaal (L1) van de deelnemers als instructietaal en voegt steeds meer doeltaal (L2) toe.

Bij het kiezen van de taal tijdens oefeningen zijn de volgende overwegingen belangrijk:

Type oefening	Taalgebruik
Gaat het om bewustwording?	L1
Geef je informatie waarvan de details belangrijk zijn?	L1
Wil je de betekenis van een woord in de doeltaal toelichten?	L1 + L2
Wil je de taalbeheersing oefenen en trainen?	L2

Je werkt toe naar steeds meer L2-gebruik in de groep. Maar als het gaat om onderwerpen die gericht zijn op reflectie en bewustwording blijf je L1 gebruiken, tenzij de deelnemers al vloeiend L2 spreken en begrijpen (wat zelden het geval is).

Het gebruik van geschreven materialen

Het is nuttig om lees- en schrijfvaardigheden te hebben en te oefenen. Maar sommige deelnemers ervaren psycho-sociale belemmeringen als de focus te veel op de taal ligt. Deelnemers aan Themis hebben vaak al eerder aan taalcursussen meegedaan, maar hebben hierin mislukking en blokkades ervaren, waardoor ze faalangst kunnen hebben opgebouwd. De taak om geletterd te worden is voor deelnemers met een levenslange ervaring van analfabetisme, trauma's, angststoornissen, of depressie (met de bijbehorende concentratieproblemen en leerproblemen) te hoog gegrepen. Sommige deelnemers ervaren letterlijk een mentale blokkade als ze te maken krijgen met schriftelijk materiaal – het roept dan een ervaring van onvermogen, schaamte en gebrek aan zelfvertrouwen op. Het kan ook gebeuren dat een oefening met schriftelijk materiaal afleidt van de werkelijke doelstelling van een oefening (bijv. een rollenspel over opvoeden).

Daarom heeft het de voorkeur om zo veel mogelijk met pictogrammen, foto's en symbolen te werken en/of deze aanvullend op het lesmateriaal te gebruiken. Maak eventueel zelf foto's, gebruik (legale) afbeeldingen van het Internet, teken symbolen en doe mondelinge oefeningen. Zorg er ook voor dat de afbeeldingen passen bij de deelnemers, zodat zij zich daarmee kunnen identificeren; geen plaatjes van blonde blauwogige vrouwen in een Somalische groep, als dat niet functioneel is.

De primaire doelstelling van Themis is de psychosociale ontwikkeling, empowerment en actieve deelname aan de samenleving. De taalverwerving is secundair.

3. Materialen

3.1. Semi-gestructureerd curriculum

De doelgroep van Themis heeft een lager niveau dan andere vergelijkbare groepen van lerenden (bijv. de gemiddelde taalcursus of inburgeringscursus), en het leerproces heeft meer tijd nodig om soortgelijke doelen te bereiken.

Themis biedt gratis materialen aan aan getrainde beroepskrachten.

De online Themis Toolbox bestaat uit:

- Dagprogramma's met leerdoelen, suggesties voor materialen en werkvormen voor de volledige jaarcursus
- Een online database met werkvormen voor iedere fase in het begeleidingsproces (kennismaking, mapping, perspectieven intern, perspectieven extern, energizers, evalueren en taalverwerving)
- Een platform voor intervisie met andere Themisbegeleiders
- Alle materialen voor onderzoek, monitoring en evaluatie van de ontwikkeling van de deelnemers
- Tijdens de training: online coaching/supervisie door de Themistrainer

➤ [Click to read \(Train de trainer\):](#)

Informatie over de Themis-trainingen.

De begeleider kent de eigen groep het beste en kan sommige lessen uit het jaarprogramma verlengen, verkorten of overslaan en de volgorde veranderen. Hij/zij kan ook gebruik maken van de 'losse' werkvormen uit de database of zelf werkvormen toevoegen. Het programma is dus enerzijds gestructureerd en biedt houvast (in de dagprogramma's zijn ook de doelen en materialen beschreven), maar anderzijds mag die structuur nooit reden zijn om de groep op te jagen. Er moet tijd zijn om nieuwe informatie te verwerken en daadwerkelijk mee te komen in het leerproces. De begeleider moet zich bewust zijn dat 'behoud van de status quo' een belangrijke functie heeft voor de deelnemers – dit biedt immers veiligheid en stabiliteit aan diegenen die vervreemd zijn van de (ontvangende, nieuwe) samenleving en die daarin geen positie of status hebben.

Als je de deelnemers te veel opjaagt loop je het risico van het tegenovergestelde effect: als zij geconfronteerd worden met een bedreiging van de perceptie van de wereld die hen bekend is, zonder dat er een nieuwe identificatie heeft plaatsgevonden met een nieuwe rol, die aantrekkelijk is, dan zullen de deelnemers waarschijnlijk nóg harder vasthouden aan hun

bestaande identiteit en denkkader. Het kost tijd om aan nieuwe ideeën te wennen, deze te overwegen en te accepteren.

3.2. Modules

Er zijn vijf modules ontwikkeld voor het Themis-jaarprogramma; deze zijn gebaseerd op ervaringen met ruim 150 vrouwelijke niet-westerse migranten in Europese landen (Nederland, Denemarken en Zweden). Deze onderwerpen waren voor hen het meest relevant. Voor elke module zijn gedetailleerde dagprogramma's ontwikkeld, inclusief doelformulering, handouts voor de deelnemers en toetsen voor modules 3, 4 en 5.

Module	Bevordert communicatie binnen	Resultaten*
1. Kennismaking	De leergroep	Een veilige en uitdagende leeromgeving; vertrouwen
2. Gezinscommunicatie	Familie en vrienden	Bewustwording van de negatieve effecten van roddel; vertrouwen binnen de groep
3. Gezondheid	Gezondheidsprofessionals	Bewustwording van preventieve en curatieve gezondheidskwesties; verbeterd lichaamsbewustzijn en zorg voor zichzelf
4. Sociale vaardigheden	Partner en familie	Zelfwaarde en zelfvertrouwen; effectieve communicatie en conflicthantering; betere sociale vaardigheden
5. Opvoeding	Kinderen en leerkrachten/verzorgers	Bewustwording van opvoedingsdoelen en warden; effectieve opvoedvaardigheden en communicatie; kennis over ontwikkelingsfases en opvoedverantwoordelijkheid

*Andere doelen van Themis zijn: self-efficacy, participatie en taalbeheersing

3.3. Materialen

Themis heeft gedetailleerde dagprogramma's ontwikkeld, maar deze mogen niet als een vaststaand, gefixeerd, curriculum gebruikt worden. Daarom zijn de programma's alleen beschikbaar voor door Themis getrainde beroepskrachten, zodat de methode met de juiste instelling en competenties uitgevoerd wordt.

In het Nederlands zijn nog meer modules beschikbaar die op dezelfde participatieve wijze toeleiden naar het inburgeringsexamen (op aanvraag tegen meerprijs beschikbaar).

3.4. Het belang van evaluatie

Een belangrijk onderdeel van Themis is dat de deelnemers leren hun mening te geven over wat er in de bijeenkomsten gebeurt. Evaluatie is meestal een integraal onderdeel van de

manier waarop we in Noord-Europa werken: veel cursussen of activiteiten worden afgesloten met een evaluatie.

Deelnemers zonder onderwijservaring, met een laag gevoel voor zelfwaarde, en van wie de mening over het algemeen nooit gevraagd of op prijs gesteld is, hebben er vaak moeite mee om kritiek uit te spreken.

Geef de deelnemers tijd om aan het evalueren te wennen. Begin bijvoorbeeld met een anonieme evaluatie: teken een smiley en een grumpy (een neerwaartse smiley) op het whiteboard en vraag de deelnemers om een kruisje te zetten bij één van beide, zonder dat je erop let. Zijn ze tevreden of ontevreden?

Een variant is om blaadjes uit te delen met een smiley en een grumpy en iedereen te vragen om bij elk van de blaadjes iets te vertellen.

Het hoeft niet altijd te gaan om kritiek. Andere, minder moeilijke vragen zijn bijvoorbeeld:

- wat vond je de leukste activiteit?
- wat had je langer willen doen?
- waarvan had je meer willen doen?
- wat wil je nóg een keer doen?

Evaluaties moeten altijd in L1 plaatsvinden, hoewel er een paar woorden L2 doorheen kunnen lopen zoals 'goed' of 'slecht'. Neem het evalueren serieus en zorg dat er elke bijeenkomst voldoende tijd voor over is.

➤ **Click to read (Meer materiaal):**

Het Engelse handboek bevat enkele inhoudelijke bijlagen over participatief werken.

Deze informatie is ook te vinden op de Themis-website.

> Het Engelstalige Handboek.

> Andere publicaties over Themis.

De onderstaande paragrafen zijn in 2017 toegevoegd en maken geen onderdeel uit van de Engelstalige editie van het handboek (v1).

3.5. Onderzoek

Sinds 2017 biedt Themis flankerend onderzoek aan. Hiermee wordt de vooruitgang van de deelnemers getoetst. Bovendien biedt het onderzoek veel inzicht in de kenmerken van de cursisten. Het onderzoek bestaat uit:

- een voormeting en een nameting met de volgende vragenlijsten:

- Enkele persoonlijke vragen over o.a. gezinssamenstelling, internetgebruik en herkomst
- Nederlandse Self-efficacy Vragenlijst

- Vragenlijst Gezinsfunctioneren (kort)
- Participatieladder
- Taalbeheersing mondeling (spreken en luisteren)

Daarnaast worden de weekevaluaties geanalyseerd.

In de eerste maand en laatste maand van de cursus maakt de begeleider met elke deelnemer een aparte individuele afspraak van 1 uur. Daarin staat persoonlijke uitwisseling en de vertrouwensrelatie centraal, maar worden ook de vragenlijsten afgenomen.

De taaltoets wordt in de groep doorgenomen.

De gegevens worden geanalyseerd door een onafhankelijk onderzoeker, die deze gebruikt om de Themis-methode verder te verbeteren en af te stemmen op de doelgroep. De gegevens kunnen ook gebruikt worden voor andere (niet-commerciële) doeleinden, bijv. verbetering van voorlichtingsmateriaal voor deze doelgroep.

3.6. Vervolg

Vanaf ongeveer 10 weken voor het einde van het jaarprogramma wordt een toeleiding in gang gezet. Dat wil zeggen, dat dit een thema is voor het laatste individuele gesprek met elke deelnemer: hoe zet je nu het leerproces voort? Onder begeleiding formuleert elke deelnemer een aantal doelen, waar dan ook eventueel een passend aanbod/passende diensten bij worden gezocht. Dit kan uiteenlopen van een taal cursus tot een mbo-opleiding, hulp bij de opvoeding tot het gaan doen van vrijwilligerswerk. Mogelijkheden zijn bijvoorbeeld:

1. het voortzetten van de cursusgroep zonder (of met minder) begeleiding;
2. het voortzetten van de cursusgroep met de burgerschapsmodules van Themis (over geografie, normen en waarden, democratie en het politiek systeem, nabuurschap etc.);
3. voorbereiding op vrijwilligerswerk (evt. in een nieuwe Themisgroep), waartoe de organisatie ook vacatures helpt zoeken;
4. instroom in MBO-2 onderwijs/startkwalificatie-traject.

De begeleider stuurt doelbewust aan op een passend actief vervolg en het inschakelen van de juiste hulpbronnen en rapporteert hierover aan de Themis-organisatie en de eigen organisatie. Hiermee wordt (naast het onderzoek) in beeld gebracht waartoe het jaarprogramma concreet leidt.

Ontwikkeling van Themis en dankbetuiging

Themis (en de internationale variant, IDEAL) konden niet ontwikkeld worden zonder de medewerking van vele deelnemers, beroepskrachten, begeleiders en onderzoekers. We zijn de grondleggers van het participatief werken erkentelijk voor hun baanbrekende werk vanaf de jaren 70.

De namen van alle betrokken professionals vanaf 2001 zijn genoemd in het Engelstalige handboek.

Meer informatie is te vinden op de website:

<http://ideal-participation.eu/themis/site/onderzoek/publicaties/>

Rogier van 't Rood, PhD

Christa Nieuwboer, PhD